

FYRA PERSPEKTIV PÅ RELIGION I SVERIGE

LENNART WEIBULL OCH JAN STRID

”Vem är den svenske Guden?” Den provocativa frågan ställer författaren Göran Hägg i inledningskapitlet till sin bok *Gud i Sverige* (2010). Det visar sig i Häggs bok att frågan har många svar. Han gör en historisk exposé över kyrka och religion i Sverige och han konkluderar med att det skett en uttunning av religionen särskilt när det gäller Svenska kyrkan. Men Hägg pekar också på att även om Svenska kyrkan har förlorat en del av sin tidigare position är det inte liktydigt med att religion tappat i betydelse. Visserligen fanns det i mitten av 1980-talet en föreställning att religionen var under avveckling, men 1990-talet har med tydlighet visat att så inte har varit fallet. Visserligen har traditionella samfund tappat terräng men samtidigt har nya samfund etablerats och religiositeten förändrat karaktär (t ex Gärde, 1999, Hagevi, 2002b; Furseth & Repstad, 2005).

De förändrade mönstren är inte bara ett svenskt fenomen. Tvärtom har religionens roll blivit en allt viktigare fråga att belysa inom opinionsforskningen. I ett globalt perspektiv har religionen snarast stärkt sin ställning och kommit att prägla politiken i många delar av världen. Det gäller inte bara islam i Mellanöstern och Asien utan även nya så kallade evangelikala grupper i både Asien och Latinamerika (Norris & Inglehart, 2011). I Sverige har också visat sig ett intresse för österländsk region särskilt bland yngre och högutbildade, även om kristendomen är det som värderas mest positivt (Holmberg och Weibull, 2006). I Sverige har de långsiktiga tendenserna analyserats inom ramen för de nationella SOM-undersökningarna har (Hagevi, 2001, 2002a, 2002b, 2007; Strid, 2007).

Att religion på nytt kommit att spela en större roll märks på flera olika sätt. Främmande religioner framträder tydligare i det svenska samhället. I detta spelar inte minst olika invandrargrupper en viktig roll. Det är inte bara islam utan även ortodoxa kristna som bidrar till att nya gudstjänstlokaler byggs. Särskilt islams tillväxt har påverkat den politiska debatten. Sverigedemokraterna har nått riksdagen på en islamkritisk agenda, men även inom andra partier har det ställts frågor om det rimliga i friskolor på religiös grund. Också den religionskritiska kampanj som de senaste åren drivits av Förbundet Humanisterna kan uppfattas som ett uttryck för att religion idag finns på samhällets dagordning. I ett globalt perspektiv är kopplingen mellan politik och religion givetvis ännu mer påtaglig och präglar numera delar av världspolitiken.

Sådana överväganden är bakgrunden till att SOM-institutet redan i slutet av 1980-talet i de årliga undersökningarna började ställa frågor om gudstjänstbesök och bön, senare tillkom även samfundstillhörighet. Tanken med frågorna var att

fånga upp både utåtriktade aktiviteter och personlig religiositet. I en tidigare analys av vilka faktorer som bidrar till människors subjektiva lycka kunde vi visa på ett samband med bön till Gud (Holmberg och Weibull, 2005). Därutöver har det ställt värdefrågor som berört religion och 2010 tillkom även en direkt fråga om Gudstro. I det följande är avsikten att på basis av de ställda frågorna redovisa fyra perspektiv på religion i Sverige – medlemskap i kyrka eller samfund, religiös aktivitet, personlig gudsrelation och religionen som privat projekt – som de framträder i den nationella SOM-undersökningen. Låt oss börja med kyrko- och samfundstillhörighet.

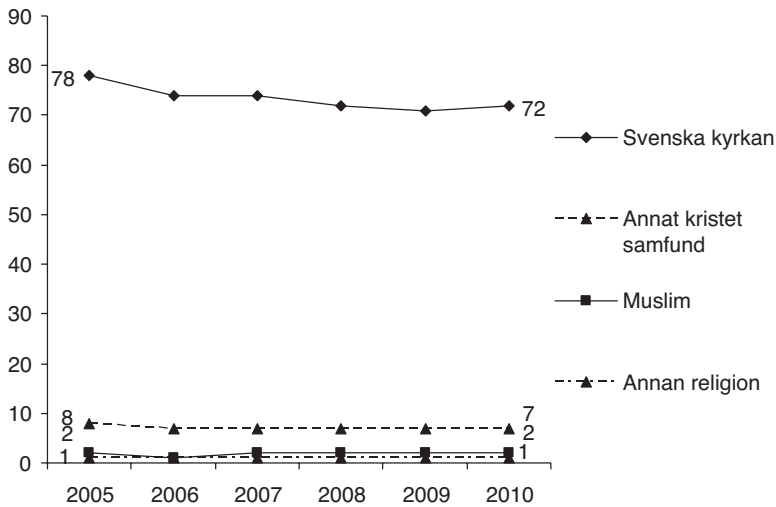
Svenska kyrkan och andra samfund

När den första nationella SOM-undersökningen genomfördes år 1986 hade Svenska kyrkan drygt 7,5 miljoner medlemmar. Det innebar att drygt 91 procent av svenska folket var medlemmar. Visserligen hade anslutningsgraden minskat med knappt fem procentenheter sedan början av 1970-talet men andelen var fortfarande hög. Även gudstjänstbesöken minskade på motsvarande sätt. En SCB-undersökning pekade på en nedgång i regelbundna besökare från 12,9 till 11,9 procent mellan åren 1976 och 1982. Nedgången i medlemstal har fortsatt, inte minst genom Svenska kyrkans förändrade relation till staten, och 2009 var andelen medlemmar 71,3 procent och andelen regelbundna gudstjänstbesökare har nästan halverats sedan 1990 (Svenska kyrkan, 2011).

Av svarspersonerna i den nationella SOM-undersökningen 2010 uppgav 72 procent att de tillhör Svenska kyrkan, 73 procent av kvinnorna och 66 procent av männen. Andelen är som synes i det närmast identisk med den Svenska kyrkan redovisar i sin statistik. I samma undersökning uppger 7 procent att de tillhör annan kristen kyrka eller samfund, 2 procent anger att de är muslimer och 1 procent att de tillhör en annan religion som varken är kristen eller muslimsk.

Frågan om samfundstillhörighet har ställts något olika enskilda år. I de första mätningarna från 1998 – då det inte frågades bara om medlemskap utan även om aktivitet, t ex uppdrag inom Svenska kyrkan – underskattades andelen medlemmar något lite: SOM-undersökningen redovisade andelen kyrkotillhöriga ca 79 procent medan statistiken pekade på ca 83 procent. Sedan 2005 inkluderar frågan alternativ där man kan ange även andra samfund (figur 1). Frågan om muslimer avser dock inte medlemskap utan endast om svars personer betraktar sig som muslim; i fråga om de senare finns det en risk för underskattning eftersom svarsfrekvensen är lägre bland personer med bristande kunskaper i svenska.¹

I förhållande till övriga grupper är Svenska kyrkan givetvis helt dominerande, låt vara att vi kan notera en nedåtgående tendens. Andra kristna samfund ligger under perioden tillsammans relativt stabilt på omkring sju procent. Andelen som uppger att de är muslimer ligger alla på två procent och annan religion på en procent. Att det skulle ha skett någon större ökning av medlemmar i andra samfund eller bekännare till andra religioner som det har framförts i debatten är inget som kan utläsas i dessa siffror.

Figur 1 Medlemmar i olika samfund 2005-2010 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion med alternativen Svenska kyrkan, Annan kristen kyrka/samfund (2005 och 2006 specificerades enskilda samfund), Jag är muslim och Jag tillhör annan religion som varken är kristen eller muslimsk. För varje samfund fanns svarsmöjligheterna Nej, Ja, men har *inte* varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna och Ja, och jag har varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2005-2010

Svarsutfallet är på inget sätt överraskande. Den trots allt mycket stora medlemsandelen för Svenska kyrkan är givetvis knuten till tidigare regler för medlemskap och nedgången har sin bakgrund i att det idag är lättare att lämna kyrkan. Inom Svenska kyrkan som organisation är även aktiviteten relativt låg. Som indikator kan vi använda andelen röstande i kyrkovalet som år 2010 var 11,9 procent (Svenska kyrkan, 2011; jfr Strid, 2009).

När det gäller att allmänt ge en bild av de olika samfundens karaktär kan vi utgå från typen av medlemmar. I tabell 1 har vi lagt samman svaren på samfundsfrågan för fyra år för att få ett tillräckligt antal personer för en rimlig skattning av deras sammansättning. Det visar sig då att kvinnorna är klart överrepresenterade bland medlemmar i kristna samfund, om än något mindre bland Svenska kyrkans medlemmar, medan männen utgör en majoritet inom övriga samfund. Medan medlemmarna i Svenska kyrkan har en förhållandevis jämn åldersspridning är 80 procent av dem som betecknar sig som muslimer under 50 år och särskilt överrepresenterade i den yngsta åldersgruppen och klart underrepresenterade bland pensionärerna i jämförelse med de kristna samfunden. Utbildningsnivåerna är förhållandevis lika bland medlemmarna inom de fyra typerna av kyrkor/samfund.

Tabell 1 Medlemssammansättningen i olika kyrkor/samfund efter kön, ålder, och utbildning 2007-2010 (procent)

	Kvinna	Man	16-29	30-49	50-64	65+	Låg utb	Medel- låg	Medel- hög	Hög utb	Antal svar
Svenska kyrkan	55	45	15	31	29	25	24	34	20	22	7050
Annat kristet samfund	60	40	15	36	26	23	17	31	20	32	615
Muslim	44	56	29	50	18	3	22	36	19	23	201
Annan religion	49	51	21	43	25	10	28	26	21	25	123

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2007-2010

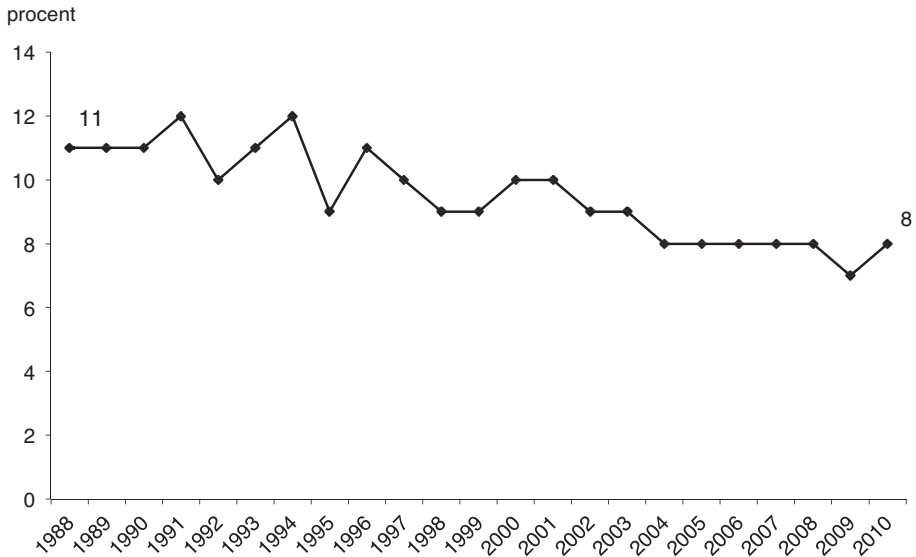
Gudstjänst- och mötesbesök

Medlemskap är givetvis inte det samma som aktiv religionsutövning, särskilt inte i Svenska kyrkan, där kyrkotillhörigheten har andra förklaringar. För att få en uppfattning om graden av religiöst engagemang innehöll frågan om medlemskap även ett alternativ där de tillfrågade att fick uppge om och i så fall hur ofta de varit på gudstjänst eller möte under de senaste 12 månaderna. Det går därför att för varje grupp ange hur stor andel som är aktiva.

Det visade sig att omkring 35 procent av dem som tillhör Svenska kyrkan har varit på gudstjänst eller möte under de senaste tolv månaderna. När det däremot gäller annan kristen kyrka vilket torde vara i huvudsak frikyrkorna inklusive katolska kyrkan och de ortodoxa kyrkorna uppgav drygt 70 procent att de varit på gudstjänst eller möte under det senaste året. Detta torde spegla skillnaden mellan ett aktivt och ett passivt val. Bland dem som uppgav sig vara muslimer var det omkring hälften som varit på gudstjänst eller religiöst möte under det senaste året. Siffrorna för frikyrkor och muslimer är dock något osäkra på grund av få svarande, men de pekar ändå i den förväntade riktningen: aktiviteten är högre i bland dem som tillhör mindre samfund och tros gemenskaper.

Vid sidan av den specifika mötesfrågan har den nationella SOM-undersökningen sedan 1988 även ställt en allmän fråga om gudstjänstbesök. Frågan skiljer inte ut samfundstillhörighet utan ingår i en grupp frågor som avser att belysa kultur- och fritidsaktiviteter samt livsstilar. Den allmänna frågan lyder "Hur ofta har du under de senaste tolv månaderna gjort följande" och det specifika alternativet "Besökt gudstjänst eller religiöst möte". Det visar sig att 2010 uppgav drygt 35 procent av svenskarna att de varit på gudstjänst eller möte under det senaste året – alltså i stort samma andel som framkom i den specifika samfundsfrågan – medan åtta procent varit det minst en gång i månaden och fyra procent minst en gång i veckan.

Figur 2 Andel som besökt Gudstjänst eller religiöst möte minst någon gång per månad 1988-2010 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: Hur ofta har du under de senaste tolv månaderna gjort följande” och det specifika alternativet ”Besökt gudstjänst eller religiöst möte”.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1988-2010

Långtidstrenden för andelen gudstjänsts- eller mötesbesökare är nedåtgående (figur 2). Nedgången mätt i andelen besökare minst en gång i månaden är mellan tre och fyra procentenheter för de drygt 20 år som mätningen omfattar. Det är svårt att bedöma om det ska betraktas som mycket eller lite, men för samfunden måste nedgången betraktas som oroande eftersom det här rör sig om en minskning även inom kärnan av aktiva. Samma tendens kan utläsas även bland de minst aktiva: således ökar andelen som anger att de inte varit på någon gudstjänst under det gångna året. Ökningen är dock något mindre än vad minskningen är bland de aktiva, men skillnaden är relativt stor mellan olika åldersgrupper.

En fördjupad analys av åren 2004-2010 visar att bland ungdomar mellan 16 och 19 år är ökningen av andelen som ingen gång under de senaste tolv månaderna besökt gudstjänst eller religiöst möte 13 procentenheter, bland dem mellan 30 och 49 år fem procentenheter, bland dem mellan 50 och 64 år en procentenhet medan det för den äldsta gruppen inte är någon skillnad. Mönstret skiljer sig klart från vad som gäller för den gudstjänst- och mötesaktiva gruppen. Bland dem som går minst en gång i månaden minskade under samma period besöken med en procentenhet för samtliga grupper utom bland de yngsta där den gick ner med tre procentenheter.

Det är således framför allt bland de yngre som nedgången finns, något som ligger i linje med de fallande siffrorna för konfirmerade ungdomar i Svenska kyrkans egen statistik – från cirka 45 000 till 35 000 under samma period (Svenska kyrkan, 2011).

För perioden 2004-2010 går det även att iakttä en liten skillnad i gudstjänstaktivitet mellan män och kvinnor. Den visar att minskningen i gudstjänstbesök de senaste åren är något större bland kvinnor än bland män.

En mer detaljerad redovisning av graden av gudstjänst- och mötesaktivitet i olika grupper 2010 finns i tabell 2. Den visar att gudstjänstbesöken är klart mer frekventa bland kvinnor än bland män samt att de ökar med åldern – från fem procent minst en gång i månaden bland de yngsta till 13 procent bland de äldsta. Gudstjänst- och mötesfrekvensen skiljer sig något mindre mellan de olika utbildningsgrupperna, men de med medellåg utbildning där ungdomar är överrepresenterade ligger lägre och de högutbildade något högre. Andra faktorer av betydelse är typ av område. Bland personer på landsbygden är andelen gudstjänstbesökare minst en gång i månaden elva procent, i jämförelse med sju procent i storstadsområdena.

Tabell 2 Andel som under det senaste året besökt gudstjänst eller religiöst möte efter kön, ålder och utbildning 2010 (procent)

	Kvinnor	Män	16-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	Låg utb	Medel- låg	Medel- hög	Hög utb
Ingen gång	59	67	73	66	60	55	64	66	60	58
Någon gång/ året	19	16	15	17	19	18	16	16	18	20
Halvåret	7	6	5	7	7	7	5	7	8	6
Kvartalet	5	5	2	4	6	7	5	5	5	6
Månaden	5	3	3	3	3	7	3	2	3	4
Någon gång i veckan	5	4	4	3	4	6	4	3	4	6
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	1693	1501	522	988	873	811	670	1052	600	797

Kommentar: Frågan lyder: Hur ofta har du under de senaste tolv månaderna gjort följande” och det specifika alternativet ”Besökt gudstjänst eller religiöst möte”. De som har hoppat över delfrågan utgör mellan 2 och 9 procent.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

En effektanalys av förhållandet mellan de olika faktorerna visar att alla ger signifikanta bidrag till förklaringen av gudstjänst- och mötesbesöken men att åldern har klart störst betydelse. Samtidigt framkommer ett intressant samspel mellan kön och ålder. Bland personer under 50 år finns det i stort ingen skillnad i gudstjänst- och mötesbesök mellan kvinnor och män; bland de yngsta är andelen bland både kvinnor och män fyra procent. Det är först bland pensionärer som skillnaden är stor, där 17 procent bland kvinnor mot endast nio procent bland män är regelbundna gudstjänst- och mötesbesökare. Om vi räknar om siffrorna kan vi konstatera att av dem som besöker gudstjänster eller religiösa möten minst en gång i månaden står kvinnor över 50 år för över 40 procent av besökarna.

Ytterligare en fråga är vad åldersfaktorns stora betydelse säger om den långsiktiga utvecklingen av gudstjänst- och mötesbesök. Vi kunde redan i det föregående se att nedgången under den senaste tioårsperioden framför allt finns bland de yngre. En naturlig följdfråga är i vad mån detta återspeglar värderingar över en livscykel eller om det rör sig om generationsskillnader. I syfte att belysa frågan har vi studerat gudstjänstbesöken i några generationer över den undersökta perioden. Det visar sig att när det gäller förkrigsgenerationen finns en generationseffekt som yttrar sig i att denna generation oftare går i kyrkan oberoende av ålder: de som är födda före 1945 ligger i stort sett på samma frekvens för hela perioden 1988-2010. Bland dem som är födda efter 1965 finns det en svag nedgång under samma period. Nedgången är starkast bland dem som är födda 1977 eller senare.

Det allmänna mönstret är således att gudstjänst- och mötesbesöken upprätthålls av en äldre generation, medan påfyllningen från yngre generationer är mycket liten. Prognosen måste bli att den kurva som visades i figur 1 sannolikt kommer att fortsätta sin nedgående tendens när vi kommer att addera nya mätningar.

Gudstro och bön

Vid sidan av frågorna om religiös aktivitet har den nationella SOM-undersökningen även ställt frågor om gudstro och bön. Frågan om tron på Gud var med för första gången 2010, medan den om bön till Gud ställts sedan 1988 och ingår i samma stora frågesvit som frågan om gudstjänstbesök. Därutöver har det i en fråga om vad människor uppfattar som viktigt i livet – en fråga som ställts sedan 1986 – ingått alternativet ”Frälsning”.²

Frågan om en personlig gudstro är hämtad från den internationella undersökningen *World Value Survey* (WVS; jfr Norris & Inglehart, 2011) har den raka formuleringen: ”Tror du på Gud?” med endast alternativen Ja och Nej. Svartsfördelningen visade sig vara jämn mellan ja och nej. 50 procent svarade att de inte tror på Gud, 45 procent att de gör det medan 5 procent valde att hoppa över frågan eller att sätta kryss i både ja- och nej (tabell 3). Det förhållandevis begränsade internbortfallet pekar på att frågan fungerat bra att svara på.

Tabell 3 Andel som uppger sig tro på Gud uppdelat på kön, ålder och utbildning 2010 (procent)

	Kvinnor	Män	16-29	30-49	50-64	65-85	Låg utb	Medel- låg	Medel- hög	Hög utb	Samtliga
Ja	51	38	27	40	50	54	49	41	44	45	45
Nej	43	57	69	54	45	38	45	54	51	49	50
Ej svar	6	5	4	6	5	8	6	5	5	6	5
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svar	923	779	267	534	443	458	357	529	323	413	1622

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Svarsutfallet i olika grupper uppvisar ett mönster som liknar det vi kunde observera i fråga om gudstjänstbesök. Andelen som tror på Gud är klart högre bland kvinnor än bland män och högre bland äldre än bland yngre; bland pensionärer är det en dubbelt så stor andel som bland dem under 30 år. Utbildningsfaktorn uppvisar inget entydigt mönster. Vi har även gjort analysen efter vilken typ av område man bor i men ser inte heller där några större skillnader: andelen är högst i städer och större tätorter (47 procent) och minst i storstäderna (41 procent), medan landsbygden intar en mellanställning (44 procent).

En analys med kontroll för de fyra bakgrundsfaktorerna visar att endast ålder och kön har en signifikant förklaringskraft för den uppgivna gudstro. Ålder visar sig ha en klart större förklaringskraft än kön. När det gäller gudstro uppträder inte det samspel mellan ålder och kön som vi kunde observera i fråga om gudstjänstbesök utan andelen kvinnor som tror på Gud är klart större i alla åldersgrupper, samtidigt som gudstro ökar med ålder bland både kvinnor och män: bland unga män är andelen som tror på Gud 20 procent, bland äldre kvinnor 67 procent.

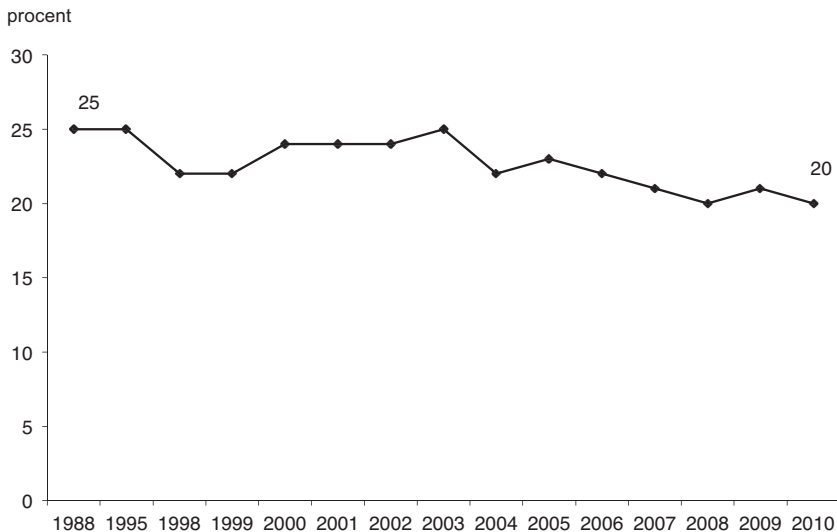
Det finns ett föga överraskande samband mellan gudstro och gudstjänstbesök. Av dem som tror på Gud har 16 procent besökt gudstjänst eller religiöst möte under minst en gång i månaden, att jämföra med knappt en procent bland de icke-troende. Det intressanta i resultatet ligger emellertid snarast i att över 40 procent som uppger att de tror på Gud *inte* varit på gudstjänst eller möte någon gång under året; andelen bland de icke-troende är drygt 80 procent. Troende kvinnor är något frekventare gudstjänstbesökare än troende män och äldre troende är något frekventare än yngre men skillnaderna är inte särskilt stora.

Innebörden är att det finns en mycket stor del av dem som uppger att de tror på Gud som inte har någon kontakt med de traditionella religiösa institutionerna. Att

det till viss del handlar om en privatreligiositet stöds av det faktum att en femtedel av de troende har lågt förtroende för Svenska kyrkan. Visserligen är andelen kyrkokritiska större bland de icke-troende – nästan 40 procent – men andelen bland de troende måste ändå betraktas som stor.³ När det gäller förhållandet mellan tro och kyrka kan vi även konstatera att bland dem som är medlemmar i Svenska kyrkan uppger 52 procent att de tror på Gud, medan andelen icke-troende är 48 procent. Bland dem som inte är kyrkotillhöriga är motsvarande andelar 31 och 69 procent.⁴ I övriga samfund, där medlemskapet är mera av aktiv handling är andelen troende naturligt nog högre. De som uppger att de tillhör ett annat kristet samfund än Svenska kyrkan är andelen troende 91 procent och i den förhållandevis lilla grupp som uppger att de är muslimer är andelen troende 88 procent.

Den andra indikatorn på personlig gudstro är bön till Gud. I den fråga som den nationella SOM-undersökningen sedan 1988 ställt som en del i en större fråga om livsstilar är svarsalternativet formulerat ”Bett till Gud” och avser de senaste tolv månaderna. År 2010 var andelen som bett till Gud åtminstone någon gång i månaden 20 procent och minst någon gång i veckan 15 procent. Det vi kan se är således att bön till Gud är vanligare än gudstjänstbesök men regelbunden bön är inte lika utbredd som tron på Gud. Andelen som inte bett till Gud någon gång under de senaste tolv månaderna är 60 procent, vilket är ungefär på samma nivå som andelen som på motsvarande tidsperiod inte besökt gudstjänst eller religiöst möte.

Figur 3 Andel som bett till Gud minst någon gång i månaden 1988 till 2010 (procent)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1988-2010

Om vi väljer att utgå från andelen som bött till Gud minst en gång i månaden under de senaste tolv månaderna visar sig även här en nedgång som liknar den som iaktogs i fråga om gudstjänstbesöken. År 1988 var andelen 25 procent, år 2010 är den 20 procent (figur 3). Även om vi använder andra indikatorer på frekvens som exempelvis minst en gång i veckan finner vi en motsvarande nedgång.

När det gäller skillnader i bön mellan olika grupper uppträder samma mönster som vi kunde se i fråga om såväl gudstjänst- och mötesbesök som gudstro. Kvinnor ber oftare än män, äldre oftare än yngre medan det i fråga om utbildning inte finns något entydigt mönster (tabell 4). Skillnaden mellan grupperna finns kvar oavsett om vi utgår från bön flera gånger i veckan eller bara någon enstaka gång under året. En jämförelse är också gjord efter vilken typ av område man bor i, men det visar sig här ingen skillnad mellan landsbygd, mindre städer och storstadsområden.

Tabell 4 Andel som uppger sig be till Gud med olika regelbundenhet uppdelat på kön, ålder och utbildning 2010 (procent)

	Kvinnor	Män	16-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	Låg utb	Medel- låg	Medel- hög	Hög utb
Ingen gång	52	71	67	63	60	55	61	63	60	58
Någon gång om året	13	9	10	12	10	11	12	10	11	12
Halvåret	4	3	5	3	3	4	3	4	3	3
Kvartalet	5	2	4	4	5	2	2	3	5	5
Månaden	6	3	5	5	5	4	4	5	5	5
Någon gång i veckan	6	3	3	4	5	5	4	4	5	5
Flera ggr i veckan	15	9	6	9	12	19	14	10	11	12
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	2531	2239	780	1492	1297	1201	995	1562	925	1198

Kommentar: Internbortfallet har exkluderats ur analysen. Det ligger på enbart mellan tre och fem procent. De högre absoluta talen i tabellen sammanhänger med att frågan om bön är ställd i alla de tre editionerna av SOM-undersökningen 2010.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1988-2010

När vi studerar den relativa effekten av de enskilda bakgrundsfaktorerna visar sig här på samma sätt som i fråga om gudstro att det av de fyra endast är kön och ålder som ger signifikanta bidrag till att förklara andelen som ber till Gud, men till skillnad från vad vi observerade i fråga om gudstro har kön något större effekt än ålder när det gäller bön. I alla åldersgrupper är andelen som ber till Gud större bland kvinnor än bland män. Den största andelen finns bland äldre kvinnor (32 procent) och den lägsta bland yngre män (7 procent).

Om vi utgår från andelen som ber till Gud minst en gång i månaden är den klart lägre än andelen som betraktar sig som gudstroende. Vi kan samtidigt relatera gudstro till bön och då se att av dem som tror på Gud ber omkring en tredjedel minst en gång i veckan, medan en fjärdedel aldrig ber. Närmare 95 procent av de icke-troende ber aldrig, men det finns ändå drygt 5 procent av de icke-troende som uppger sig be någon eller några gånger om året.

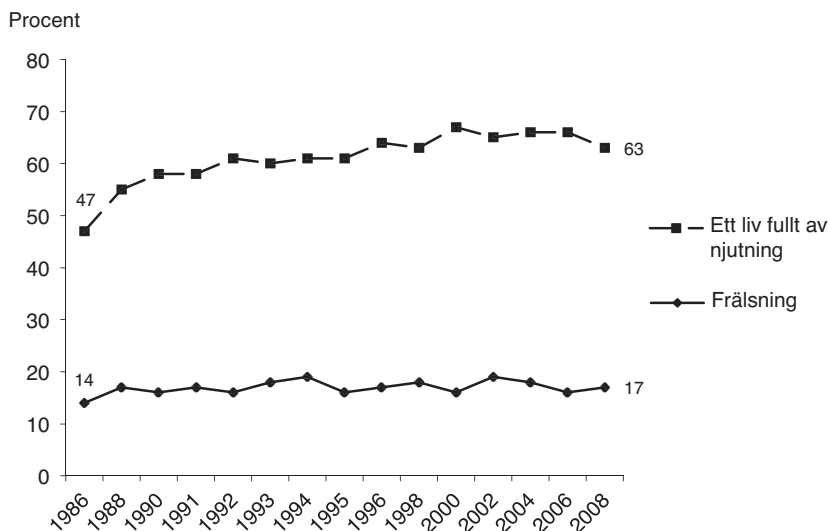
Religionens vikt

Ett fjärde perspektiv på svensk religiositet är hur viktig religionen anses i den enskildes privata liv. Det handlar således om ett mått på den subjektiva känslan. Sådana frågor är ofta svåra att ställa, men den nationella SOM-undersökningen har haft med sådana alternativ som en del av olika värderingsfrågor. Redan i den första undersökningen 1986 ingick ett större värdebatteri med ett stort antal indikatorer på vad som uppfattas som viktigt i livet. Frågan som ursprungligen bygger på en värdeteori formulerad av psykologen Milton Rokeach (1973) har som ett alternativ "Frälsning", (jfr Oscarsson, 2002, 2003). Frågan har ställts vartannat år mellan 1986 och 2008. I figur 4 redovisas andel som angivit frälsning som mycket eller ganska viktigt. Som en jämförelse redovisas andelen av de svarande som anger alternativet "ett liv fullt av njutning" som mycket eller ganska viktigt.

Andelen som anger Frälsning som mycket eller ganska viktigt har samtliga undersökningsår legat på mellan 15 och 20 procent. Procenttalen kan förefalla höga men Frälsning är ändå det värde som kommer bland de lägsta. Viktighetsskalan tenderar att dra upp alla andelar. Om vi istället utgår från andelen som anger ytterpunkten *mycket* viktigt visar sig att sju procent av svarspersonerna uppgav Frälsning som mycket viktigt, att jämföra med bland andra En värld i fred (79 procent) och Ett behagligt liv (59 procent). När det gäller frälsning kan vi inte spåra någon tendens, frälsning är lika viktigt under hela den undersökta perioden.⁵ I figur 3 har svaren på alternativet Ett liv fullt av njutning lagts in som jämförelse, eftersom det är ett av de få värdena där vi kan se en klar uppgång – från 47 procent 1986 till 63 procent 2008.

Studerar vi hur vilken andel i olika grupper som markerat Frälsning som åtminstone ganska viktigt finns vi samma mönster som tidigare analyser. Det är kvinnor och äldre medan ett liv fullt av njutning har motsatt tendens, där framför allt de yngre anser detta som mycket eller ganska viktigt.

Figur 4 Andel som anser att Frälsning respektive Ett liv fullt av njutning är mycket viktigt eller ganska viktigt 1986-2008 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: Hur viktigt tycker du att följande saker är för dig? Frågan har 25 svarsalternativ och svaren ges på femgradig skala mellan Mycket viktigt och Inte alls viktigt.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2008

En rimlig invändning mot att använda värdet Frälsning som indikator på religion är att det är alltför specifikt. De senaste åren har det i den nationella SOM-undersökningen lagts in en ny typ av värdefråga. De alternativ som ska bedömas är något konkretare i sina formuleringar än de värden som finns i Rokeach-frågan. Det alternativ som avsåg religion formulerades här som "En religiös tro". En annan förändring var att frågan nu inte gällde vad som var viktigt i livet utan om vikten för människors välbefinnande. Det går givetvis att diskutera vad välbefinnande står för men det får ändå uppfattas som en rimlig konkretisering av vad som är viktigt för ett bra liv. Det ger därför ännu en möjlighet att ringa in hur viktigt en religiös tro anses vara.

Den nya välbefinnandefrågan innehåller totalt 21 alternativ.⁶ Det som svarsalternativen värderade som mest viktigt var En god hälsa (43 procent ansåg det vara Helt avgörande och ytterligare 50 procent som mycket viktigt för välbefinnandet), medan En religiös tro hamnade bland de lägsta (4 procent anger Helt avgörande och 7 procent mycket viktigt). Andra jämförelsepunkter är Ett kärleksförhållande (26 och 44 procent), Inre harmoni (22 och 48 procent), En rik fritid (11 och 47 procent) och Socialt anseende (3 och 25 procent).

På den andra delen av skalan visade sig att en tredjedel av svarspersonerna ansåg att en religiös tro inte är särskilt viktigt för välbefinnandet och drygt 40 procent att det inte alls är viktigt. I tabell 5 redovisas svarsutfallet i olika grupper för alternativet En religiös tro.

Tabell 5 Den upplevda vikten av religiös tro för det personliga välbefinnandet 2010 (procent)

	Kvinnor	Män	16-29 år	30-49 år	50-64 år	65-85 år	Låg utb	Medel- låg	Medel- hög	Hög utb
Helt avgörande	5	3	2	4	4	4	3	2	7	4
Mycket viktigt	8	6	5	6	8	11	9	7	7	7
Ganska viktigt	16	11	8	10	15	21	17	12	14	11
Inte särskilt viktigt	32	33	23	31	38	35	38	34	25	34
Inte alls viktigt	39	47	62	49	35	29	33	45	47	44
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	880	750	262	521	431	416	327	518	315	408

Kommentar: Internbortfallet har exkluderats ur analysen. Det ligger på enbart mellan tre och fem procent.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Resultaten visar ännu en gång samma mönster som tidigare analyser. För kvinnor är religiös tro något viktigare för välbefinnandet än för män – 13 respektive 9 procent minst mycket viktigt. Likaså återkommer resultatet att religiös tro är viktigare för äldre än för yngre – 15 respektive 7 procent. Däremot uppvisar utbildning ännu en gång inget entydigt samband med hur viktig religiös tro upplevs vara. Detsamma gäller området man bor i – andelen som tillmäter religiös tro minst mycket stor vikt är densamma i storstad som på landsbygd. Både ålder och kön har en signifikant förklaringskraft i fråga om den upplevda betydelsen av religiös tro; effekten visar sig vara större för ålder än för kön. Andelen som lyfter fram vikten av religiös tro ökar med ålder bland både kvinnor och män, men i alla åldersgrupper har kvinnorna en högre andel, särskild bland dem i yngre medelåldern.

Det kan givetvis diskuteras vad frågan om den religiösa tron betydelse för välbefinnandet står för. Om vi relaterar resultatet till frågan om att tro på Gud visar sig inte oväntat att över 95 procent av dem som betonar den stora vikten av religiös tro också tror på Gud. Men det intressanta i resultatet är att även bland dem som

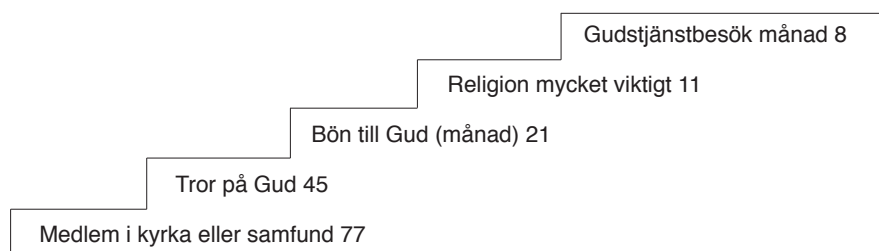
svarar att den religiösa tron är *ganska* viktig är det 90 procent som uppger att de tror på Gud. Även i gruppen som inte anser att religiös tro är särskilt viktig för välbefinnandet är det en majoritet (57 procent) troende. Endast i gruppen Inte alls viktigt är de icke-troende helt dominerande.

Resultatet speglar tydligt olika grader av religiositet, något som också kunde observeras när det gällde bön till Gud. De som betonar en religiös tro som mycket viktig är de som oftare ber till Gud. Andelen som ber flera gånger i veckan är bland dem som lyfter fram vikten av religiös tro är 60 procent; andelen kan jämföras med ett genomsnitt på 10 procent bland övriga som uppger att de tror på Gud. Det vi här att göra med kan karaktäriseras som den religiösa mest aktiva gruppen, vilken domineras av kvinnor och äldre.

Den svenska religionstrappan 2010

Vad kan vi då på grundval av den nationella SOM-undersökningen säga om ”Gud i Sverige”, för att knyta an till Göran Häggs inledande formulering? Genom att redovisa fyra olika perspektiv på det religiösa livet i Sverige som det framträder i SOM-undersökningen har det varit möjligt att belysa olika grader av svensk religiositet. Vi kan observera att det finns betydande skillnader beroende på hur vi definierar religiositet. Det bredaste är medlemskap i något religiöst samfund, där tre fjärdedelar av svenskarna fångas i huvudsak som en följd den stora andelen som tillhör Svenska kyrkan. Det smalaste är regelbundna besök i gudstjänster eller religiösa möten. Däremellan finns gudstro, bön till Gud och upplevelsen av religionens vikt i det egna livet (figur 5).

Figur 5 Den svenska religionstrappan 2010 (procent)

Kommentar: Procenttalen kan skilja på någon enstaka procent i jämförelse med tidigare på grund av avrundningar.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010

Vi kan beskriva utfallet som den svenska religionstrappan, där människor går olika långt upp, där basen är kyrkotillhörighet eller medlemskap. Knappt hälften av svenskarna uppger sig tro på Gud, en femtedel ber regelbundet till Gud, en dryg tiondel anser religiös vara mycket viktigt i det personliga livet och en knapp tiondel är regelbundna gudstjänst eller mötesbesökare. I stort varje nytt steg uppför trappan rymmer i större eller mindre grad en delmängd av det föregående: en majoritet av dem som är medlemmar i ett samfund, även Svensk kyrkan, består av personer som tror på Gud, av dem tror på Gud ber omkring 40 procent regelbundet och av dem som ber regelbundet anser knappt hälften att religion är mycket viktigt för det personliga välbefinnandet. Det vi ser är att stora grupper faller bort för varje steg. Om vi betraktar de två övre stegen som de mest engagerade religionsutövarna svarar dessa tillsammans för knappt 15 procent av svenskarna.⁷

En rangordning av det redovisade slaget kan alltid diskuteras. Det är viktigt att framhålla att trappan inte är endimensionell. Det inte bara försvinner grupper mellan varje steg, det tillkommer även personer, låt vara att de ofta är förhållandevis få. Det går även att ha invändningar mot enskilda procenttal. Om vi räknar in andelen som uppger att religion är ganska viktigt i deras liv ökar religiöst inriktade från 11 till 27 procent – och om vi accepterar en definition på regelbundna kyrkobesök som minst ett besök i kvartalet stiger andelen besökare från 8 till 13 procent. Det är därför viktigt att lägga för stor vikt vid de enskilda siffrorna utan istället utgå från det generella mönster som framträder. Det kan dessutom ifrågasättas om de redovisade indikatorerna är de enda om vi ska belysa religionen i Sverige. Mycket talar för att religion bör uppfattas vidare än så, men det är en uppgift för kommande analyser.

Den skisserade religionstrappan är således i första hand att förstå som en beskrivning. Den säger inget om vilka mekanismer som ligger bakom. Vi kan visserligen se några generella mönster. Det är tydligt att kvinnor ligger högre än män oavsett vilket steg vi väljer. Den relativt största skillnaden mot männen gäller bön till Gud. De bekräftar vad som visats i många religionssociologiska studier (t ex Gustafsson, 2000). Ett annat återkommande mönster är att äldre på alla trappsteg ligger högre än yngre. Analyserna har visat att kön och ålder båda bidrar till att förklara graden av religiös aktivitet, där ålder ofta har den större förklaringskraften. På de punkter där vi har kunna belysa förändringar över tid pekar resultaten på att åldersfaktorns roll ökar främst genom att den religiösa aktiviteten snabbt går ner bland de yngre. Vad som ligger bakom en sådan förändring går det däremot inte att utläsa.

Noter

- ¹ Den nationella SOM-undersökningen distribueras endast på svenska. Se vidare metodkapitlet i slutet av denna volym.
- ² Frågan ställdes vartannat år 1986-2008 och planeras att ingå i den nationella SOM-undersökningen 2011.

- ³ I sammanhanget kan nämnas att det också finns ett visst samband mellan ideologisk självplacering. Bland dem som placerar sig till vänster är andelen troende 36 procent, bland dem till höger 51 procent. Högsta andelen finns bland dem som varken placerar sig till vänster eller till höger med 53 procent (2010).
- ⁴ I dessa analyser har de som inte har svarat på frågan exkluderats.
- ⁵ Detta hindrar inte att det i olika grupper kan ske förändringar. Exempelvis finns det för åren fram till 2006 att värdet Frälsning ökade något bland personer under 40 år (Hagevi, 2007).
- ⁶ Samtliga alternativ framgår frågeformuläret i bilagan. Välbefinnandefrågan är nr 46 i Riks-SOM 3.
- ⁷ Med en annan definition kan vi konstatera att andelen som varje månad ber till Gud och varje månad besöker Gudstjänst är 16 procent av svenskarna.

Referenser

- Furseth, Inger, Repstad, Pål (2005) *Religionssociologi: en introduktion*. Malmö: Liber, 2005.
- Gustafsson, Göran (2000) *Tro, samfund och samhälle: sociologiska perspektiv*. Örebro: Libris, 2000.
- Gärde, Johan (1999) *Från invandrarkyrka till mångkulturellt samfund: en kyrkosociologisk analys av katolska kyrkan i Sverige från 1970-tal till 1990-tal*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Hagevi, Magnus (2001) Sakralisering och sekularisering. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Land, Du välsignade*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Hagevi, Magnus (2002a) Religiositet i generation X. I Oscarsson, H (red) *Spår i framtiden*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Hagevi, Magnus (2002b) Religion över tid och rum. I Nilsson, L (red) *Flernivådemokrati i förändring*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Hagevi, Magnus (2007) De postsekulära generationerna. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2005) Lyckan kommer, lyckan går. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Lyckan kommer, lyckan går*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2006) Du stora nya värld. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Du stora nya värld*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Hägg, Göran (2010) *Gud i Sverige*. Stockholm: Norstedts.
- Norris, Pippa, Inglehart, Ronald (2011) *Sacred and secular: religion and politics worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Oscarsson, Henrik (2002) Ungdomars värderingar. I Oscarsson, H (red) *Spår i framtiden*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Oscarsson, Henrik (2003) Våra grundläggande värderingar. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Fåfångans marknad*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Rokeach, Milton (1973) *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.
- Strid, Jan (2007) Kyrkan mellan politik och religion. I Nilsson, L (red) *Det våras för regionen*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Strid, Jan (2007) Kyrkovalet 2009. I Nilsson, L (red) *Det våras för regionen*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Svenska kyrkan (2011) *Statistik över gudstjänster, dop, konfirmander mm*. (<http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=645562>)

